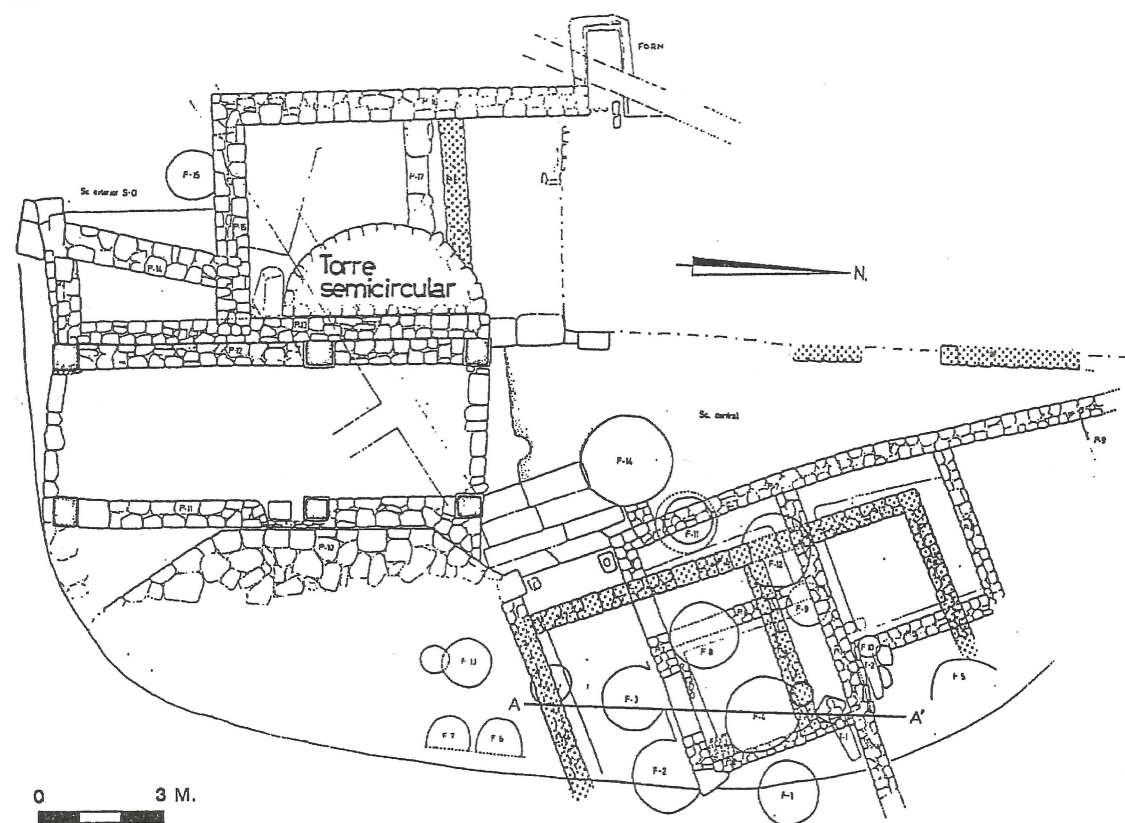

CAN MODELELL DE CABRERA DE MAR, JACIMENT ROMANO-MEDIEVAL.

Planta del jaciment de Can Modolell (1985). Les parets amb trama de punts són les dels edificis tardo-romans, la resta de parets pertanyen a l'alt imperi. Dibuix de Robert Lleonart.

Escales i criptopòrtic, el setembre de 1987. Foto: Rosa Isabel Garí Lleixa.

En memòria de Joan Bonamusa i Roure

Joan Francesc Clariana Roig
Rosa Isabel Garí Lleixa

El descobriment de Can Modolell i les excavacions

Can Modolell de Cabrera de Mar (Barcelona) és un important jaciment arqueològic situat al peu de la muntanya de Burriac, amb una llarga seqüència històrica que va des d'època ibèrica fins a la baixa edat mitjana, essent les restes arquitectòniques conservades i millor documentades les que pertanyen a l'època romana.

Fou a la primavera de 1974 en en que una operació furtiva, de la que es pogueren recuperar els materials exhumats, quan es va conèixer l'existència d'aquest jaciment. Entre els materials, recuperats, hi havia una peça que després es demostrà cabdal. Es tracta d'una àrula -un petit altar- votiu, dedicat a Kautēs, un dels dos acompanyants del déu Mitra:

K (auti) · D(eo)/ L(ucius) PETRE/ IVS · VIC/ TOR ALI/ ARIVS · / D(eo) · K(aute) · M(itra) · / V(otvm) · S(olvit) · L(ibens) · M(erito)

Era un principi que vinculava aquest indret amb el déu indopersa Mitra, el culte del qual, reservat als iniciats, es va divulgar notablement entre les legions.

Les primeres campanyes d'excavació és van dur a terme amb un equip de la

Secció Arqueològica del Museu de Mataró, dirigits per Joan Bonamusa Roure, i pel mateix Bonamusa i Rosa Isabel Garí Lleixa entre 1981 i 1984. El 1984 l'arqueòleg Francesc Burjachs va dur a terme una campanya de prospecció a l'hort de la finca. Entre 1985 i 1994 només s'hi van realitzar tasques de neteja i consolidació, coordinades per Josep Garrido Salazar, i en aquest darrer any, s'hi va actuar d'urgència, sota la direcció de Goretti Vila.

El mateix 1994, el senyor Josep Modolell Ros, propietari del jaciment, va fer-ne generosa donació a la Fundació Burriac, iniciant-se les obres per consolidar-lo i tancar-lo, sota la direcció de l'arquitecte Joan Albert Adell. Abans de bastir la coberta, un equip de la Universitat de Barcelona, dirigits per Carlos Pla i Víctor Revilla, i efectuà nous treballs de neteja i excavació.

L'any 2011, amb motiu del programa "Sota Terra", a càrrec de la institució Cerca, produït per Eudald Carbonell, es va dur a terme una excavació dirigida per Jordi Alemany, en el transcurs de la qual es va descobrir un enterrament -el quart dels coneguts- però també es va evidenciar que, si hi havia hagut alguna vegada més restes, havien desaparegut amb els segles de canvis en el terreny. En els anys quaranta, per exemple, uns treballs d'aplanament de feixes, varen posar al descobert una colla d'enterraments a la zona de l'hort.

En la segona dècada d'aquest segle s'han realitzat noves excavacions sota la direcció de Víctor Revilla (Universitat de Barcelona) i Alejandro G. Sinner (Victoria University).

Evolució històrica del jaciment

S'han pogut documentar a Can Modolell les següents fases:

- 1) Època ibèrica tardana
- 2) Època romana, dividida en tres fases:
 - 2.1) Finals de la república i principats d'August fins a mitjan del segle II
 - 2.2) Des de la meitat del segle I dC fins a la crisi del segle III.
 - 2.3) Baix Imperi
- 3) Edat mitjana

Època ibèrica tardana

D'època ibèrica s'han exhumat fragments de ceràmica ibèrica d'ús comú, i de l'anomenada "Grisa de la Costa Catalana", datats entre els segles IV i I l aC, fet que no resulta estrany, en una zona fortament iberitzada, sense que es pugui determinar la seva procedència concreta, tret d'algun estrat poc significatiu i dos fons de sitges cavats al sauló, sota la construcció romana.

Roma: Finals de la república i principat d'August fins a mitjan segle II

D'aquesta època no s'han pogut identificar estructures, però si que veiem la presència de ceràmiques de finals de la república i dels principats d'August i Tiberi, destacant: un fragment de campaniana B amb una inscripció acabada en

(...)icvs. Un fragment de ceràmica aretina de vernís negre datada entre els anys 50 i 40 aC. Diversos fragments de ceràmica sigil·lada aretina i una gran pàtera signada pel terrissaire *Rasinius* d'Arezzo, datada entre els anys 25 i 15 aC. Aquesta darrera peça anava acompanyada d'una colla d'objectes que podrien correspondre a un ritual. Diversos fragments d'una mateixa peça de marbre de la varietat *giallo antico* de Chemtou, d'època d'August, amb la inscripció: M·M (...)F·CELER·II·VIR(...)STIPE. Diversos fragments de paviment d'*opus signinum* amb tesselles formant una decoració reticulada, possiblement datable del segle I aC.

Des de la meitat del segle I fins a la crisi del segle III

D'aquesta etapa són la major part d'estructures arquitectòniques conservades. Dos sectors:

- A) Est: format per un passadís, sense que es conservi el paviment, diverses estances, algunes d'elles amb restes de pintures murals i unes escales. Les pintures murals, estudiades per Enric Juhé, serien a base de plafons rectangulars, enmarcats per sanefes en zig-zag en una estança i en l'altra, a base de plafons rectangulars alternant amb quadrats; aquests darrers portaven quadrats en posició romboïdal. La pintura era de color vermell sobre fons blanc. Es podien datar aquestes estances cap a finals del segle II o principis del III dC., per tant contemporànies de la resta del conjunt.
- B) Oest: l'anomenat inicialment, encara que de manera incorrecte, com a "Criptopòrtic", presentava un paviment de grans lloses de granit (*summa crustae*) limitat per murs fets amb la tècnica de l'*opus africanum*. Aquesta espai hauria estat cobert amb volta de canó. Una altra espai és el de la construcció nomenada "de la torre semicircular", molt possiblement la base d'una exedra que al mateix temps tindria funció de contrafort.

És difícil precisar quan s'abandonen aquestes estances. Dues monedes, una de Júlia Mamea i l'altra de Tètric trobades sota la teulada caiguda, fan pensar en una cronologia relacionada amb aquest darrer, entre el 268 i el 273 dC.

El terraplenat que amortitza totes aquestes estructures dona fe de la seva riquesa, per la qualitat i quantitat de material trobat, per altra banda força fragmentat: ceràmica romana d'ús comú, àmfores, *dolia*, llànties, ceràmica sigil·lada, de parets fines, fragments escultòrics, peces relacionades amb el culte religiós, vidres, metalls, *tegulae*, imbrix, restes de paviment, fragments de marbre de diversos indrets de l'imperi, tesselles de mosaic, etc.

Baix Imperi

Com ja hem dit, el gran terraplenat va tapar les estructures anteriors (A i B). Aquest terraplenat es va produir, possiblement, en la segona meitat del segle V o inicis del segle VI, com ho testimonia la presència de ceràmica grisa paleocristiana

estampillada, la sigil·lada africana D, la sigil·lada africana C tardana, grisa d'ús comú, etc.

La troballa d'un fragment de motllura d'una mesa d'altar fa pensar en una continuïtat del culte cristià sobre el pagà.

Pertany també a aquest període un petit forn de calç, descobert en la campanya de Pla i Revilla, possiblement destinat a reaprofitar les restes marmòries del jaciment.

Sobre el terraplenat es bastí una nova estructura, de murs de pedra, que amortitzà els graons del portal del sector A, estructura d'ús indeterminat.

Edat mitjana

No s'han identificat restes arquitectòniques que es puguin atribuir amb certesa a l'edat mitjana. En l'estrat I existia un petit mur que quedava tancat per l'espai de la Torre Semicircular, com si ho volguessin reaprofitar. Aquest mur era d'època incerta.

Clarament medieval són les quinze sitges que servien per guardar el gra, impermeabilitzades amb fang, perforant l'estrat que cobria els murs del baix imperi, excepte dues que foren cavades directament en el granit o sauló. El fòssil director d'aquestes fosses és la ceràmica grisa medieval, sense presència de fragments vidriats, datant-se en l'alta Edat Mitjana, (segle XII?).

La presència de quatre inhumacions permet pensar en un proper edifici religiós a l'indret. Un d'ells consistia en una senzilla fossa per albergar les despulles, un altre era amb forma de caixa de lloses, i un tercer era tanmateix de lloses, i es trobava en una cota posterior (potser del segle XII?). Del quart enterrament, descobert durant l'excavació efectuada per l'equip de "Sota Terra", les despulles s'exhumaren dins una sitja.

Hi havia algun temple o capella a Can Modolell? La tradició oral així ho diu, i l'arquitecte Joan de Cabanyes situà "les runes de la capella de Sant Joan" en aquest indret, en la Geografia General de Catalunya, publicada el 1908-1918.

Un retaule dedicat al sant, atribuït a Bernat Martorell i el seu taller, va estar a Sant Feliu fins abans de la Guerra Civil; es troba actualment al Museu Diocesà de Barcelona, mentre que a l'església de Cabrera s'hi exhibeix una reproducció a escala real aconseguida mitjançant un complex procés tècnic, coordinat pel restaurador Francisco Blanco-Moreno Pérez.

Un document de l'any 1025 esmenta per primera vegada la capella sufragània de Sant Joan al referir-se al castell de Sant Vicenç o de Burriac, que continua esmentant-se en documents posteriors, fins a la seva ruïna a principis del segle XIV i la seva rehabilitació mentre s'alçava l'església gòtica de Sant Vicenç, fet que

testimonia un carreu de granit actualment situat a l'entrada del jardí parroquial, on es pot llegir: “p(arroquia) de Sanct Johan 1557”, fins a la seva definitiva desaparició.

J.M. Modolell (2011) considera que la capella es podria trobar engolida per la construcció de planta rectangular que hi ha tocant a l'entrada del pati de la masia i que està orientada cap a ponent.

Els elements que es poden datar en la baixa edat mitjana són escassos: monedes de billó dels segles XIII i XIV, fragments de ceràmiques vernissades, decorades amb dibuixos fets amb òxid de coure i de manganès, altres amb òxid de cobalt color blau, fins i tot fragments de ceràmica andalusí, d'època almohade o nassarita (segle XIII), força singulars en la comarca del Maresme.

El culte pagà i el santuari mitraic

Alguns dels elements que resalten la importància de l'establiment romà estan relacionats amb el culte, en un primer moment, a diferents deïtats i no del tot especificades. Debem l'estudi de l'epigrafia a Georges Fabre, Marc Mayer i Isabel Rodà. Destaquem: una *tabula ansata* (placa) de bronze, que ens dona notícia d'un tal *Aphnus*, llibert de *P. Accius* (o *Paccius*) *Saturninus*, procurador de l'emperador Vespasià; una altra *tabula ansata* referent a un tal *Flavius Moschus*, que va oferir de bon grat un exvot al déu Neptú; un exvot en forma de cama de bronze; un petit altar anepígraf; la placa de marbre de *giallo antico* amb l'inscripció esmentada abans, i un fragment de làpida votiva amb la inscripció: (...) VS · M(...) / (...S)VO · P(OSVIT).

Però el que més crida l'atenció és el conjunt d'objectes relacionats amb el déu Mitra, un culte misteriós vingut d'orient i popular entre les legions.

Entre els objectes més destacats, està la ja esmentada àrula de *Lucius Petreius Victor*, dedicat al déu Cautes. Cautes i Cautopates eren dos germans bessons que acompanyaven el déu solar Mitra, un amb la torxa cap avall i l'altre cap amunt, indicant el dia i la nit. En l'àrula, *Lucius Petreius*, aller (comerciant d'allí) dedicà de bon grat el seu exvot al déu Cautes-Mitra. Com a dada curiosa esmentar que, inicialment, Sebastià Mariner, va interpretar la paraula *Victor* com a vencedor als daus.

Una altra àrula en forma de columneta porta la inscripció: K(*auti*) V(*otum*)/ SVCCSSVS/ ELAINE/ CAESARIS. Es tracta d'un exvot dedicat per dos esclaus de la casa imperial.

Un coronament de pedestal d'estàtua, en marbre de Tarraco, amb la inscripció: K · V · S · L · M (*Kautes votum solvit libens merito*).

Un coronament d'altar amb iconografia mitraica: on veiem dues testes que

representen el sol i la lluna i amb relleus laterals d'ofrenes mitràiques: un bou, un lleó, la roda solar...

Un fragment de vora de cràtera o *labrum*, d'ònix, amb una serp en relleu a la vora.

Un fragment de vora de vas de bronze, amb rebuidats que representen corbs, animals relacionats amb Mitra.

No obstant aquest elements, hem de concloure que, hores d'ara, no s'ha localitzat cap element arquitectònic relacionat amb el culte a Mitra o mitreu, però hem de tenir en compte que els murs conservats, no són tot l'edifici, bona part del qual hauria desaparegut en el transcurs dels segles.

Dues hipòtesis

Les restes exhumades de Can Modolell -només una petita part del que fou- permeten pensar en una edificació sumptuosa: marbres de diferents colors provinents de distintes parts de l'Imperi; notables fragments escultòrics, entre ells un fragment de cama d'estàtua que conserva part del calçat, un dit gros d'una estàtua de marbre de Paros, un fragment corresponent a l'arrencament d'un braç, una peça de peu o capitell de taula fet amb marbre pentèlic, un fragment de suport de taula de marbre de Carrara-Luni, decorat amb relleus que representen un *skiphos* contenint diverses fruites i una cràtera a l'altre costat.

A tot això hem d'afegir els fragments epigrafiats i també bronzes, com un petit cap de lleó i una fíbula, vidres, així com molts fragments de plaques de marbre de diferents procedències. Tots ells són una colla d'indícis que ens apunten com a pertanyents a la *pars urbana* d'una sumptuosa vil·la romana.

Al contrari, s'han localitzat pocs elements que es puguin relacionar amb activitats agràries, és a dir, la *pars rustica* d'una vil·la el que no vol dir que no hagués existit.

Marc Mayer, al pròleg del llibre de Jordi Pons *Territori i societat romana a Catalunya*, apunta la possibilitat que els tractés d'un *fundus* o finca imperial, hipòtesi que vindria donada per la ja esmentada *tabula ansata* amb el nom del llibert d'un procurador de Vespasià i el petit altar amb el nom de dos esclaus imperials. A aquests testimonis hi hem d'afegir la presència de marbres de zones llunyanes de l'Imperi.

El propi culte a Cautès-Mitra s'ha relacionat a voltes amb els emperadors.

La primera interpretació doncs, de les restes romanes de Can Modolell ha estat la d'una vil·la amb santuari. Una conferència pronunciada a Cabrera l'octubre de 2019 per Víctor Revilla, codirector de les darreres excavacions, va donar un gir a aquesta primera teoria, indicant que podria tractar-se d'un gran santuari erigit per les èlits local d'Illuro.

Fins aquí un resum de les actuacions i teories sobre el jaciment, conscients que encara resten per interpretar moltes incògnites.

L'anomenada "Sala de la Torre Semicircular", al setembre de 1982.
Foto: Rosa Isabel Garí Lleixa.

BIBLIOGRAFIA

ALVAR, J., *El culto a Mitra en Hispania*. Dykinson SL i Presses Universitaires de Franche-Comté. Mdríd, 2019.

Bonamusa, J.; Cerdà, J.A.; Clariana, J.F.; Garí, R.I.; Martí, C.; Pera, J.; Soler, A.: *El jaciment romano-medieval de Can Modolell. Deu anys d'excavacions. Cabrera de Mar - El Maresme*. Secció Arqueològica del Museu de Mataró, opuscle núm. 4. Mataró 1985.

Bonamusa, J.; Clariana, J.F.; Garí, R.I.: "Dades per a l'estudi de l'habitat medieval en el jaciment arqueològic de Can Modolell (Cabrera de Mar)". *II Jornades d'Història i d'Arqueologia Medieval del Maresme. L'organització de l'espai i models de poblament, octubre 2001*. Mataró (Grup d'Història del Casal) 2003, pp. 101 - 107.

Bonamusa, J.; Clariana, J.F.; Garí, R.I.; Juhé, E.: "Notícia sobre la descoberta del jaciment de Can Modolell: les estances del sector del camí (Cabrera de Mar)". *III Jornades d'Arqueologia de Cabrera de Mar i del Maresme* (1 de juliol de 2000), *Ituro*, 3. Cabrera de Mar (en premsa).

Bonamusa, J.; Clariana, J.F.; Garí, R.I.; Juhé, E.: "Aportacions a l'estudi del criptopòrtic de Can Modolell (Cabrera de Mar)". *XVII Sessió d'Estudis Mataronins*. Mataró 2001, pp. 165 – 200.

Bonamusa, J.; Clariana, J.F.; Garí, R.I.; Juhé, E.: "El clos arqueològic de Can Modolell". *Cabrera de Mar Segle XX. Quaderns per a la Memòria*. Cabrera de Mar (Ajuntament de Cabrera de Mar – Fundació Alsina) 2003, pp. 1 – 12.

Bonamusa, J.; Clariana, J.F.; Garí, R.I.; Pera, J.; Soler, A.: "El jaciment de Can Modolell (Cabrera de Mar - El Maresme) com a nucli de romanització". *De les estructures indígenes a l'organització provincial romana de la Hispània Citerior. Actes de les Jornades Internacionals d'Arqueologia Romana. Homenatge a Josep Estrada i Garriga*. Granollers, 1987. Barcelona (*ítaca*, Annexos 1) 1998, pp. 125 – 136.

Bonamusa, J.; Garí, R.I.; Clariana, J.F.: "Notícia sobre l'excavació del sector de la torre semi-circular de Can Modolell (Cabrera de Mar)". *XIV Sessió d'Estudis Mataronins*. Mataró 1998, pp. 33 – 65.

Bonamusa, J.; Clariana, J.F.; Garí, R.I.; Jàrrega, R.; Juhé, E.: "Notícia sobre el descobriment de can Modolell: l'Àrula de *Lucius Petreius Victor* i les restes al peu del camí (Cabrera de Mar)". *XIX Sessió d'Estudis Mataronins*. Mataró 2002, pp. 227 – 254.

Bonamusa, J.; Clariana, J.F.; Garí, R.I.; Jàrrega, R.; Juhé, E.: *Trenta anys d'excavacions arqueològiques a can Modolell*. Edició a cura de Josep Miquel Modolell. Cabrera de Mar, 2004.

Bonamusa, J.; Clariana, J.F.; Garí, R.I.: *Guia del clos arqueològic de can Modolell*. Edició a cura de Josep Miquel Modolell. Cabrera de Mar 2006.

Bonamusa, J.: "El cristianisme primigeni a Cabrera de Mar", Dins *Les primeres passes del cristianisme a Cabrera de Mar*. Edició a cura de Josep Miquel Modolell, núm. 3. Cabrera de Mar 2007, pp. 11 - 25.

Clariana, J. F.: “El vidre romà”. *Estudis sobre el jaciment arqueològic de can Modolell*. Edició a cura de Josep Miquel Modolell, núm. 4. Cabrera de Mar 2008, pp. 71 - 80.

Clariana, J.F.: “La *terra sigillata* alt imperial de Can Modolell”. *Estudis d'arqueologia i d'història de Cabrera de Mar*. Edició a cura de Josep Miquel Modolell, núm. 7. Cabrera de Mar 2011, pp. 59 – 106.

Clariana, J.F.; Jàrrega, R.: “Can Modolell a l'antiguitat tardana. Algunes consideracions a partir de l'estudi ceramològic del material d'importació”. *Les primeres passes del cristianisme a Cabrera de Mar*. Edició a cura de Josep Miquel Modolell, núm. 3. Cabrera de Mar 2007, pp. 27 – 82.

Clariana, J. F.; Garí, R. I.: “Els objectes de bronze de can Modolell”, *Una pàgina de les Colacions de de Joan Cassià i materials arqueològics de Can Modolell*. Edició a cura de Josep Miquel Modolell, núm. 6. Cabrera de Mar 2010, pp. 57 - 72.

Fabré, G.; Mayer, M.; Rodà, I.: *Inscriptions romanes de Mataró i la seva àrea (Epigrafia romana del maresme)*. Accèssit Premi Iluro, 1980. Editat per Caixa d'Estalvis Laietana, Mataró 1980.

Fabré, G.; Mayer, M.; Rodà, I.: *Inscriptions romaines de Catalogne. I. Barcelone (sauf Barcino)*. Paris 1984.

Fabré, G.; Mayer, M.; Rodà, I.: *Inscriptions romaines de Catalogne, V. Suppléments aux volumes I – IV et instrumentum inscriptum*. Paris 2002.

Garí, R. I.: “Enterraments medievals a can Modolell”. *Catalunya Romànica*, volum XX, el Barcelonès, el Baix Llobregat i el Maresme. Fundació Gran Enciclopèdia Catalana. Barcelona 1992, p. 482.

Garí, R.I.: “Sant Joan de can Modolell”. *Catalunya Romànica*, volum XX, el Barcelonès, el Baix Llobregat i el Maresme. Fundació Gran Enciclopèdia Catalana. Barcelona 1992, p. 451.

Garí, R.I.: “Troballa d'un fragment de *tegula* amb la marca de *Lucius Herennius Optatus*”. *Estudis sobre el jaciment arqueològic de can Modolell*. Edició a cura de Josep Miquel Modolell, núm. 4. Cabrera de Mar 2008, pp. 37 – 44.

Garí, R. I.: “Els orígens de l'establiment romà de can Modolell”, a *D'Iluro a Iluro*. Edició a cura de Josep Miquel Modolell, núm. 5. Cabrera de Mar 2009, pp. 113 – 129.

Garí, R.I.; Clariana, J.F.: "Notícia de la troballa d'un anell d'or a Can Modolell". *Estudis d'Arqueologia i Història de Cabrera de Mar*. Edició a cura de Josep Miquel Modolell, núm. 7. Cabrera de Mar 2011, pp. 107 – 111.

Modolell, J.M.: "Una fita del temple de Sant Joan". *Estudis d'arqueologia i d'història de Cabrera de Mar*. Edició a cura de Josep Miquel Modolell, núm. 7. Cabrera de Mar 2011, pp. 113 – 124.

Rovira, J. M, *et alii*, *La vall de Cabrera de Mar a l'Antiguitat, ibers i romans. Patrimoni en 3D*. Cabrera de Mar, 2018.

L'anomenada "Sala de la Torre semicircular" de Can Modolell. Setembre de 1983.